

Donats Vergilbiografi

oversat af Chr. Gorm Tortzen

Indledning

Nogle af Vergilhåndskrifterne har i indledningen en biografi af forfatteren. Biografien findes i en række versioner, som imidlertid alle går tilbage til to bevarede kilder. Den ene er grammatikeren Ælius Donatus' biografi fra ca. 350 e.Kr. Den indledes med følgende brev til vennen Lucius Munatius:¹

Ælius Donatus sender hilsen til sin ven Lucius Munatius.

Jeg har gennemgået næsten alle dem, der før mig har arbejdet med Vergils forfatterskab, men jeg har først og fremmest bestræbt mig på den kortfattethed, som jeg ved du sætter pris på. Jeg har desuden plukket lidt ud af meget, så jeg forventer snarere en berettiget kritik fra læseren for med vilje at have udeladt mange af de gamles oplysninger end for at have fyldt siden med overflødig stof. Derfor vil du også ofte i dette samleværk finde den gamle autoritets ægte stemme. Selvom der var mulighed for at føje noget af vores eget ind, har vi nemlig foretrukket bevidst at bevare ordlyden fra dem, der har skrevet om det. Hvad har vi så opnået? Vi har sammenstillet materiale indsamlet af andre og iblandet det med vores egen opfattelse på en måde, så den knappe formulering her glæder os mere end mange ord glæder andre andetsteds.² Desuden har vi i detaljen skaffet alles opmærksomhed over for dem, som vi har hentet de sandfærdige oplysninger fra, og vi har forskånet læseren for overfodring i det, der er blevet tilbage.

Nu må du selv se, om dine anvisninger har båret frugt. Hvis det nemlig – som du sagde – viser den uerfarne og vordende grammatiker vej og giver ham en håndsækning, har vi opfyldt dine krav. Ellers må du kræve det samme af dig selv, som du ønskede af os! Farvel.

1. Brevet og Donats biografi er gengivet efter Colinus Hardie: *Vitae Vergilianae Antiquae*. Oxford Classical Texts. Oxford 1966.

2. Det lidt kryptiske udtryk er muligvis en hentydning til andres mere ordrige behandlinger af emnet.

Når Donat i brevet henviser til sine (nu tabte) kilder, mener han blandt andet Svetons Vergilbiografi fra ca. 100 e.Kr. Forholdet mellem Svetons biografi og Donats udnyttelse af den er et uløst (og formentlig uløseligt) problem, som i denne forbindelse er mindre væsentligt.

Den anden bevarede kilde er kirkefaderen Hieronymus' *Chronica*, som indeholder notitser, der også delvis stammer fra Sveton.³ Hieronymus' oplysninger er få og spredte, og jeg har derfor henvist dem til et appendix, som står efter Donats biografi.

Donats tekst er oversat, som den ser ud i Hardies Oxfordudgave. Her er teksten rensat for en række interpolationer (kaldet *Donatus auctus*), som den italienske filolog R. Sabbadini i 1907 har afsløret som en anonym renæssancehumanists tilføjelser til Donats værk. Interpolationerne kan tidsfæstes til mellem 1425 og 1433, men desværre tog Sabbadini sin formodning om ophavsmandens identitet med sig i graven.⁴

Ved læsningen af biografien må man spørge sig, hvor pålidelig den er. Der er ingen tvivl om, at nogle oplysninger har en påfaldende lighed med eventyrmotiver, mens andre bærer præg af en noget snagende interesse for Vergils privatliv. Andre oplysninger virker til gengæld sandsynlige. Sammenligner man med en moderne litteraturhistorisk fremstilling, genfinder man derfor også store dele af biografien i forskellige forklædninger. Hvad 'sandheden' er, må det overlades til den moderne læser at afgøre.⁵ Teksten er under alle omstændigheder et interessant vidnesbyrd om den opfattelse af Vergil og hans guddommelige status, der grundlagdes kort efter hans død og udviklede sig gennem senantikken og middelalderen.⁶

3. Hardie s. 37f.

4. De nærmere detaljer fremgår af Hardies *praefatio* til udgaven. En sammenligning mellem *Donatus auctus* og *verus* viser, at der er himmelvid forskel. Den gamle tekst findes i F. Delle Corte (ed.): *Enciclopedia Vergiliana* 5.2 (1991) s. 524-528 og i ældre udgaver, fx Chr. G. Heynes kommenterede udgave af Vergil, 4. udgave (Leipzig 1830), bd. 4, s. LXXXII-CVI. *Der neue Pauly* har s.v. Vergilius en meget omfattende bibliografi, bl.a. om biografierne. En oversættelse til engelsk ved David Wilson-Okamura (1996, rev. 2005) findes på www.virgil.org/vitae. Den er interessant ved at oversætte hele *Donatus auctus*. Desuden en opdateret bibliografi.

5. R.J. Tarrant diskuterer dette i artiklen 'Aspects of Virgil's reception in antiquity', s. 56-72 i C. Martindale: *The Cambridge Companion to Virgil* (1991).

6. Teksten har mig bekendt ikke været oversat til dansk før. I citaterne fra *Æneiden* har jeg genbrugt Otto Steen Dues oversættelse fra 1996 og en enkelt gang Johannes Lofts fra 1941. Resten er mine egne poetiske forsøg ligesom kapiteloverskrifterne er indsat for egen regning.

Vergils familie, fødsel og barndom

1 Publius Vergilius Maro fra Mantua blev født af jævne forældre – i særdeleshed faderen, som ifølge nogle kilder var pottemagersvend. Ifølge de fleste var han oprindelig ansat hos en stævningsmand, Magus, og blev hurtigt hans svigersøn på grund af sin store arbejdsindsats, og snart efter fik han en lille ejendom til at vokse ved tømmerhandel og biavl. **2** Vergil blev født i det år, hvor Gnæus Pompejus Magnus og Marcus Licinius Crassus var konsul for første gang, på idus i oktober,⁷ i en landsby, som hedder Andes og ligger ikke langt fra Mantua. **3** Da hans mor var gravid med ham, drømte hun, at hun fødte en laurbærgren, der slog rod ved at berøre jorden og straks voksede op til et fuldgroet træ, som var fyldt med forskellige frugter og blomster. Den næste morgen tog hun sammen med sin mand i marken tæt ved, men gik lidt væk fra vejen og fødte i en nærliggende grøft. **4** Man fortæller, at spædbarnet ikke skreg ved fødslen, men havde så mildt et ansigtsudtryk, at det allerede gav det første svage håb om en lykkeligere slægt.⁸

5 Der indtraf også et andet varsel: En poppelkvist, der efter egnens skik straks blev sat på det sted, hvor fødslen havde fundet sted, groede så hurtigt, at den blev lige så stor som de popler, der var plantet meget tidligere. Dette træ kaldes derfor Vergils Træ, og det bliver tilbedt med største ærefrygt af gravide kvinder og nybagte mødre, der afgiver og indfrier deres løfter til træet.

6 Sine første leveår tilbragte han i Cremona indtil sit syttende leveår, hvor han fik sin *toga virilis*, mens de selv samme konsul, som han var blevet født under, var valgt for anden gang; det foregik på samme dag, som digteren Lucretius døde.⁹ **7** Vergil flyttede imidlertid fra Cremona til Milano og kort tid efter til Rom.

7. 15. oktober 70 f.Kr.

8. Man fornemmer her en biografisk note om fjerde *ekloge*.

9. Pompejus og Crassus var konsul for anden gang i år 55 f.Kr. Der synes at være noget galt med årstallet, hvis Vergil på dette tidspunkt gik i sit syttende år. Lucretius' fødsels- og dødsdato kendes ikke præcist.

Vergils udseende, karakter og personlige forhold

8 Han var stor af krop og statur, mørklødet med et landligt ydre og et vakkende helbred. Som oftest var han plaget af sin mave, sin hals og af hovedpine, og desuden spyttede han ofte blod. Han var meget mådeholden med mad og vin. **9** Han havde seksuelle tilbøjeligheder til drenge; særligt holdt han af Cebes og Alexander (som han kaldte Alexis i den anden *ekloge*). Han havde fået dem af Asinius Pollio,¹⁰ og begge var ganske veluddannede, Cebes tilmed digter.

10 Det er almindelig kendt, at han også havde et forhold til Plotia Hieria. Men Asconius Pedanius¹¹ bekræfter, at hun på sine ældre dage plejede at fortælle, at Vergil ganske vist var blevet opfordret af Varius til at gå i seng med hende, men at han på det skarpeste havde afslået.

11 Det er en kendsgerning, at han resten af livet var så ren i ord og sind, at man i Napoli almindeligvis kaldte ham *Jomfruen*,¹² og hvis han engang imellem viste sig offentligt i Rom (som han yderst sjældent besøgte), flygtede han ind i det nærmeste hus, hvis folk fulgte efter ham og pegede ham ud.

12 Da Augustus tilbød ham en landsforvist persons godser, kunne han ikke få sig selv til at sige ja tak. **13** Han ejede næsten 100.000 sesterts, som hans venner havde foræret ham, og han boede i et hus i Rom på Esquilinerhøjen nær Mæcenar's Haver, selvom han for det meste levede tilbagetrukket i Campanien eller på Sicilien. **14** Han var voksen, da han mistede sine forældre (faderen var blevet blind) og sine brødre, tvillingerne Silo (da denne endnu var dreng) og Flaccus (da han var blevet voksen). Han begræder hans død under navnet Daphnis.¹³ **15** Blandt andre studier interesserede han sig særligt for medicin og allermost for matematik. Han førte kun en

10. Asinius Pollio (76 f.Kr. - 4 e.Kr.) var i sin ungdom politisk aktiv Cæsar-tilhænger. Senere grundlagde han det første offentlige bibliotek i Rom og blev en meget produktiv forfatter med nære forbindelser til Catull, Horats og Vergil.

11. Se nedenfor kap. 46.

12. *Parthenias* afledt af 'parthenos = jomfru'. Vergils 'kælenavn' kan være en græcisert vittighed, som forudsætter, at man allerede i hans levetid forbandt Vergilius = Virgilius = virgo. I middelalderen (og endnu på engelsk og fransk) staves hans navn ofte Vir-

13. *Ecl.* 5.20.

eneste retssag for et dommerkollegium – og ikke mere end én gang. **16** For som Melissus¹⁴ beretter, var han meget langsom i sin tale og var nærmest som en ignorant.

De første værker

17 Allerede som dreng begyndte han at digte, da han skrev et distichon over gladiatortræneren Ballista, der var blevet stenet på grund af beskyldninger for landevejsrøveri:

Her under bjerget af sten er Ballista blevet begravet.

Vejfarer! Trygt kan du gå både ved dag og ved nat.

Derefter skrev han *Catalepton* og *Priapea*, *Epigrammerne* og *Diræ* og desuden *Ciris* og *Culix*, da han var 26 år gammel. **18** Indholdet af *Culix* er følgende: En hyrde blev træt i sommervarmen. Da han var faldet i søvn og en slange kom krybende hen til ham, fløj en myg op af en dam og stak hyrden lige mellem øjnene. Han klaskede straks myggen og slog slangen ihjel, og han rejste et gravminde for myggen og lavede et distichon:

Dig, bette myg, der har gjort dig fortjent, har fårenes hyrde

Blot givet ligfærd igen som tak for livet, du gav ham.

19 Han skrev også *Ætna*, hvis ægthed man diskuterer. Da han var begyndt på de romerske temaer, blev han træt af emnet og gik over til *Bucolica*, først og fremmest for at hædre Asinius Pollio, Alfenus Varus og Cornelius Gallus, fordi de havde holdt ham skadesløs ved jordfordelingen nord for Po, som foregik på ordre fra triumvirerne efter slaget ved Philippi.¹⁵

20 Derefter skrev han *Georgica* til ære for Mæcenus, for på trods af, at han dengang kun havde et overfladisk kendskab til Vergil, havde han hjulpet ham under et overfald fra en veteransoldat, der nær havde slået ham ihjel under en retsstrid om jord.

14. Denne Melissus er muligvis Gaius Mæcenus Melissus, Mæcenus' frigivne.

15. Dvs. efter slaget ved Philippi i år 42 f.Kr., hvor Marcus Antonius, Lepidus og Octavian (den senere Augustus) slog Cæsar-morderne.

Vergils arbejdsform

21 Til sidst påbegyndte han *Æneiden*, som har et varieret og komplekst indhold og nærmest svarer til begge Homers digte; i øvrigt har det fællestræk med såvel græske som latinske navne og forhold, og som han særligt lagde vægt på, omfatter *Æneiden* både byen Roms og Augustus' oprindelse. **22** Da han skrev på *Georgica*, fortæller man, at han hver dag plejede at diktere adskillige i forvejen gennemtænkte vers om morgenen, og ved hele dagen at arbejde dem igennem sammendrog han dem til nogle ganske få, og han sagde ganske rammende, at han fødte sit digt som en hunbjørn og til sidst slikkede det i facon. **23** Han besluttede at skabe *Æneiden* på prosa først, derefter at opdele den i 12 bøger og derefter skrive dem på vers hver for sig, som det nu faldt sig, og uden at tvinge noget ind i en bestemt orden. **24** For ikke at blive sinket af hindringer lod han noget passere, der ikke var færdigt, andet fyldte han ud med meget tyndbenede vers, som han i spøg sagde var sat ind som stillads for at holde sammen på værket, indtil de faste søjler kom til.

25 Han gjorde *Bucolica* færdig på tre år, *Georgica* på syv og *Æneiden* på elleve år. **26** *Bucolica* udgav han med en så stor succes, at sangerne ofte fremførte den på scenen. **27** Da Augustus var vendt hjem fra sejren ved Actium og opholdt sig i Atella for at få kureret sin halslidelse, læste Vergil *Georgica* op for ham i fire dage i træk, og Mæcenas overtog læsningen for ham, hver gang hans stemme svigtede ham. **28** Han fremsagde digtene med sødme og med en skuespillers diktion. **29** Seneca fortalte, at digteren Julius Montanus plejede at sige, at han havde i sinde at hugge fra Vergil, hvis han kunne: både stemme, udtryk og replik, for når Vergil sagde nogle vers, lød de godt, men uden ham var de tomme og stumme. **30** *Æneiden* var næppe påbegyndt, før der opstod så stærkt et rygte om værket, at Sextus Propertius¹⁶ uden tøven forudsagde:

Opgiv, romerske digtere, opgiv, I græske!

Et eller andet bli'r født, større end selve Homer.

31 Men i et brev havde Augustus, der var borte på felttoget til Cantabrien,¹⁷ i spøg plaget ham

16. 2.34.65-66.

17. Cantabrien ligger i det nordlige Spanien. Vergils svar til Augustus er bevaret hos Macrobius 1.24.10-11.

med bønner og trusler om, som hans ord lød, 'at han måtte få tilsendt enten første gennemskrivning af *Æneiden* eller en stump efter hans eget valg.' **32** Meget senere, da hele materialet langt om længe var færdigt, oplæste han i alt tre bøger – den anden, den fjerde og den sjette – den sidste med en bemærkelsesværdig indvirkning på Octavia, som overværede recitationen. Ved de berømte vers om hendes søn: 'Du skal blive Marcellus',¹⁸ besvime hun og kom kun med besvær til bevidsthed igen. **33** Han reciterede også for flere andre, men kun sjældent og udelukkende fra de steder, som han var i tvivl om, for bedre at kunne fornemme folks reaktion. **34** Man fortæller, at Eros, hans sekretær og frigivne, i en høj alder plejede at berette, at han engang under en recitation fuldendte to halve vers ekstemporalt. Indtil da havde han kun

... Misenus, Aeolus' ætling

men så tilføjede han:

ham der søgte sin lige

og herefter:

i kunsten at ægge soldater

med en trompet til at slås

og opildnet af den samme inspiration føjede han:

og med skraldet at antænde slaget.¹⁹

Og han gav straks ordre til, at begge vers skulle skrives ind i bogrullen.

18. 6.882-886 lyder i Otto Steen Dues oversættelse: 'Tårevædede dreng! Stod din skæbne blot til at ændre!/ Du skal blive Marcellus – Kom her med mængder af liljer,/ og lad mig sprede et purpurflor af blomster og hædre/ sjælen der hører min efterslægt til, med denne min afmagts/ gave!'

19. 6.163-165. Vergil mangler et halvt heksameter til slut; på dansk står tilføjelsen først i det næste vers, men også i den danske gengivelse kan man få en fornemmelse af det gyldne øjeblik, da Vergil får løst problemet ved at føje halvandet vers til.

Vergils død

35 Da han i sit 52. år skulle til at lægge sidste hånd på værket, besluttede han at trække sig tilbage til Grækenland og Asien og i samfulde tre år kun at forbedre teksten, for derefter at vie resten af sit liv til filosofien. På rejsen mødte han i Athen Augustus på vej hjem til Rom fra Orienten, og han besluttede ikke at gøre sig kostbar, men at vende hjem sammen med ham. Da han under en voldsom hedebløge besøgte den nærliggende by Megara, fik han et slagtilfælde, som han ikke forvandt under den efterfølgende sørejse, og han landede således endnu mere svækket i Brundisium, hvor han døde få dage efter, den 21. september i Gnæus Sentius' og Quintus Lucretius' konsulat.²⁰

36 Hans knogler blev flyttet til Napoli og lagt i graven, der er ved vejen til Puteoli, før den anden milepæl. Han skrev dette distichon til sin grav:

Mantua gav mig mit liv, Calabrien tog det; nu gemmer
Napoli mig. Jeg besang kvæg og landbrug og krig.

37 Som arvinger indsatte han for halvdelens vedkommende sin halvbror Valerius Proculus, for fjerdedelen Augustus, for tolvtedelen Mæcenus og for resten Lucius Varius og Plotius Tucca, der efter hans død redigerede *Æneiden* på kejserens befaling. Herom handler disse vers af Sulpicius fra Karthago:²¹

Ordren kom fra Vergil: 'De sange, der handler om helten,
frygeren: Alle som én brændes på flamernes bål!'
Tucca og Varius nægter i kor, og du, store Cæsar,
lader det aldrig ske, tænker på Latiums ry.
Ulykkes-Pergamon faldt i en næsten lignende mordbrand
Hér blev Troja omtrent brændt på endnu et bål.

39 Før Vergil forlod Italien, havde han forhandlet med Varius om, at hvis der skete ham noget, skulle Varius brænde *Æneiden*. Det havde Varius blankt afvist at gøre. Derfor havde han under

20. 19 f.Kr.

21. Denne digter er kun kendt fra ét andet digt. Hans levetid er ukendt.

sin sidste svækkelse igen og igen bedt om bogskrinene for selv at brænde bøgerne. Da ingen kom med dem, traf han ingen udtrykkelig bestemmelse om *Æneiden*; **40** men han testamenterede bøgerne til Varius og Tucca i fællesskab på den betingelse, at de ikke udgav noget, som ikke stammede fra ham. **41** På Augustus' opfordring udgav Varius bogen efter en let revision, sådan at de ufuldendte vers blev stående, som han havde efterladt dem. Mange har prøvet at supplere dem, men de har ikke haft held til det på grund af den vanskelighed, at alle halvversene har en fuldstændig og afsluttet mening, bortset fra det berømte

Ham som du, endnu da Troja ...²²

42 Grammatikeren Nisus²³ plejede at sige, at han fra de ældre havde hørt, at Varius havde byttet om på rækkefølgen af to bøger, og at han havde flyttet den der nu er anden bog, hen på tredjepladsen, og at han også havde rettet begyndelsen på første bog ved at fjerne disse vers:²⁴

Før har jeg spillet som Hyrden i Skov paa sin Fløjte af Græsstraa
Saa gik jeg ud i Marken og tvang mit hjemlige Kornland
Fromt at yde sin Frugt til den nidkært høstende Bonde;
Kærkommen var ham min Sang.

Men nu til Krigen den hvasse

[Vaaben jeg vier mit Kvad og ham, der fra troiske Strande
Først sted i Land paa Laviniums Bred og italiske Kyster...]

Vergilkritik

43 Det har aldrig skortet på kritik af Vergil; det er heller ikke så sært, for det samme gælder Homer. Da *Bucolica* blev offentliggjort, svarede en vis Numitorius med *Antibucolica*, blot to ekloger, men i en uforskammet parodi. Indledningen til den første lyder:

22. 3.340.

23. Nisus tilhører altså generationen efter Vergil. Han citeres af flere af de senere grammatikere, men hans egen værker er tabt.

24. Oversættelsen er Johannes Lofts. For tydelighedens skyld er de to første vers af den 'ægte' første sang taget med i oversættelsen.

Tityrus, *hvis* din toga er varm, hvad gavn gør så bøgen?

Indledningen til det følgende:

Sig mig, Damoetas, 'hvems kvæg er det?' er det nu latin mon?
Næh, det er derimod naboen Ægons, så'n si'r man på landet.²⁵

Da Vergil reciterede fra *Georgica*:²⁶

Blottet for alter, blottet sent...

fortsatte en anden:

Får du feber af kulden!

44 Der findes også en bog af Carvilius Pictor med titlen *Aeneidomastix*.²⁷ Marcus Vipsanius²⁸ kaldte ham for en listig ophavsmand til en ny dårlig imitation, ikke en højtravende og ikke en kraftløs imitation, men sammensat af almindelige ord, og tilmed fordækt. Herennius samlede blot hans fejl sammen, Perellius Faustus desuden hans tyverier. **45** Men Quintus Octavius Avitus' *Homoiotetes*²⁹ i otte bøger fortæller desuden, hvilke vers han har taget og hvorfra. **46** Asconius Pedanius har i den bog, han har skrevet mod Vergils kritikere kun fremsat ganske få indvendinger mod ham, mest vedrørende fortællingen, og at han har taget adskilligt fra Homer. Men den anklage var han så vant til at forsvare sig imod: 'Hvorfor har de ikke selv prøvet tilsvarende tyverier fra Homer? De vil finde ud af, at det er lettere at stjæle køllen fra Hercules end et vers fra Homer.' Og alligevel havde han besluttet sig til at resignere, så alt faldt ud til de ondsindedes tilfredshed.

25. Vittigheden drejer sig formentlig om den arkaiserende brug af pronominet *cuius, cuia, cuium*, som kritikeren gør sig munter over.

26. 1.299.

27. Titlen kan oversættes med *Æneide-tæsk*.

28. Det er selveste Agrippa, der tillægges dette lidet smigrende ord om Vergil!

29. Titlen betyder *Ligheder*, dvs. lån fra andre forfattere.

Appendix³⁰

Excerpter fra Hieronymus' *Chronica*

1	153a1	70 f.Kr.	Vergilius Maro fødes i landsbyen, som hedder Andes, ikke langt fra Mantua, i Pompejus' og Crassus' konsulat, den 15. oktober.
2	154h21	59 f.Kr.	Vergil studerer i Cremona.
3	155e13	53 f.Kr.	Vergil får <i>toga virilis</i> og rejser til Milano. Kort efter fortsætter han til Rom.
4	159h24	35 f.Kr.	Digteren Marcus Bavius, som Vergil omtaler i <i>Bucolica</i> , dør i Kappadokien.
5	162h25	33 f.Kr. (!)	Kleopatra og Antonius begår selvmord, og Ægypten bliver en romersk provins, hvis første statholder er Gaius Cornelius Gallus, som Vergil skriver om i <i>Bucolica</i> .
6	165a2	23 f.Kr.	Quintilius fra Cremona, Vergils og Horats' nære ven, dør.
7	165h21	18 f.Kr.	Vergil dør i Brundisium i Sentius Saturninus' og Lucretius Cinnas konsulat (= 19 f.Kr.!). Hans knogler bliver overført til Napoli og bliver begravet ved den anden milesten med en indskrift svarende til den, han havde dikteret på dødslejet: Mantua gav mig mit liv, Calabrien tog det, nu gemmer Napoli mig. Jeg besang kvæg og landbrug og krig.
8	166e14	17 f.Kr.	Varius og Tucca, Vergils og Horats' venner, anses for berømte digtere. De redigerer senere Æneidens bøger på den betingelse, at de intet må tilføje.
9	171e19	19 e.Kr.	Taleren Gajus Asinius Pollio, Asinius Pollios søn, som Vergil også har omtalt, dræbes af Tiberius under grusomme pinsler.

30. Hardie s. 37-38.